

Г. Є. Павлова,
к. е. н., доцент, директор навчально-наукового інституту економіки,
Дніпропетровський державний аграрний університет

ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

G. Pavlova,
Ph.D., Associate Professor, Director of Education and Research Institute of Economics,
Dnipropetrovsk State Agrarian University

OBJECTIVE NECESSITY FOR STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті визначено та доведено об'єктивну необхідність державного регулювання аграрного сектора в умовах ринкової економіки з погляду економічної теорії. Доведено, що державне регулювання аграрного сектора є складовою системи державного регулювання економіки країни в цілому.

The paper identifies and demonstrates an objective necessity for the state regulation of the agricultural sector in a market economy from the position of economic theory. The article proves that government regulation of the agricultural sector is a part of the state regulation of the economy as a whole.

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, ринкова економіка, державна підтримка, необхідність.

Key words: agricultural sector, government regulation, market economy, state support, necessity.

ВСТУП

Тенденції і пріоритети розвитку глобальних економічних систем підтверджують переконання про те, що аграрний сектор є головною життєзабезпечувальною галуззю у розвитку людства. Україна — провідний виробник продовольства у світі навіть в умовах технологічного відставання галузі. Проте подальший розвиток аграрної сфери вимагає від держави розробки й впровадження продуманої стратегії модернізації аграрного виробництва. Сьогодні, як ніколи, аграрна сфера потребує розробки концептуальних положень з окреслення напрямів формування постіндустріальної моделі інноваційної системи організаційно-економічних відносин, і над цим постійно працює наука [15, с. 3].

Аграрний сектор економіки є значною сферою матеріального виробництва, у ньому зайнято близько 16% загального числа зайнятих у національній економіці. Близько 32% населення України проживає в сільській місцевості, в загальній земельній площі України у 2010 році сільськогосподарські землі займали — 69%. Тому подальший розвиток аграрного сектора, збільшення виробництва продукції й поліпшення її якості повинні розглядатися як найважливіше загальнодержавне й загаль-

нонародне завдання. Через об'єктивні причини аграрний сектор на вільному ринку неконкурентоспроможний в порівнянні з іншими галузями. Тому підтримка аграрних товаровиробників повсюдно розглядається як обов'язковий і безумовний елемент державної політики.

Питанню необхідності державного регулювання аграрного сектора економіки приділяли увагу такі науковці, як Андрійчук В.Г., Діброва А.Д., Крупка Ю.М., Крилов В.С., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т. та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Проблему державного регулювання розвитку аграрного сектора, без перебільшення, можна віднести до пріоритетних в економічній діяльності держави. Нестабільний стан аграрного сектора вимагає переосмислення ролі держави у цій сфері та пошуку шляхів виходу із ситуації, що склалася. Актуальними є питання впливу цінової політики держави на продовольчий ринок, які виявились досить складними і суперечливими. Потрібна розробка нового механізму державного регулювання аграрного сектора, що надав би можливість успішно вирішувати поставлені перед ним завдання забезпечення стабільного його розвитку.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — визначити та довести об'єктивну необхідність державного регулювання аграрного сектора економіки в умовах ринкової економіки з погляду економічної теорії, що притаманні цій галузі, її місцем і значенням у забезпеченні продовольчої безпеки країни та житті суспільства.

Таким чином у роботі ставиться завдання довести, що державне регулювання аграрного сектора є складовою системи державного регулювання економіки країни в цілому.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний стан аграрного сектора характеризується слабкістю, незахищеністю та неспроможністю самостійно функціонувати у вирії ринкових конкурентних умов. Затяжний процес кризи, який супроводжував аграрний сектор протягом усього періоду становлення ринкової економіки, не зник і не переродився в поступове відновлення комплексу. Він продовжується, проявляючись у тій чи іншій галузі. Про це свідчать такі факти, як спад виробництва, високий ступінь зношення основних виробничих засобів, зниження рентабельності сільськогосподарського виробництва, зuboжіння сільського населення. Як відомо, аграрний сектор найбільш незахищений від негативних наслідків різного роду чинників нестабільності, що потребує виваженого обґрунтування подальших перспектив формування механізму державного регулювання цього сектора економіки. Звісно, виправити ситуацію неможливо без значних капіталовкладень та створення стимулів для прийняття високого ступеня ризику й реалізації продуктивного інвестування, а особливо активної ролі з боку держави. Саме їй належить захистити вітчизняного виробника від цінового диктату монополій, технологічної відсталості галузі. Ефективне державне регулювання галузі необхідне для подолання кризових явищ і забезпечення подальшого інтенсивного розвитку аграрного сектора економіки.

Цибок В.О. відмічає, що за попередні роки господарський механізм централізовано-планової системи управління був зруйнований, а сучасний організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва, який би чітко (в нормативно-правовому режимі) визначав обсяги і компетенцію держави на агроринку, інституційні межі їх регуляторного поля й об'єктивно обумовлені важелі стримування та провали ринкової стихії, створено лише частково, що є досить гальмівним фактором на шляху розвитку АПК України [17].

З точки зору економічної теорії, застосування державного регулювання базується на існуванні так званих "провалів ринку" (market failure). Як свідчить світовий досвід, вільний (нерегульований) аграрний ринок, попри всі свої безумовні переваги, неспроможний забезпечити ефективне вирішення загальнонаціональних економічних та соціально-політичних проблем, особливо якщо вони не збігаються з приватним підприємницьким інтересом [4].

Цієї точки зору притримується і Макаренко П.М., який наголошує, що ринок діє методом "спроб і помилок", що може призвести до певних "провалів". Тому в

сучасних моделях економіки ринкового типу держава здійснює структурну політику, яка доповнює ринковий механізм, пом'якшує його "провали". Ефективна структурна політика держави щодо всіх галузей, особливо сільського господарства, має вагоме значення [11, с. 51].

Ми поділяємо думку Рябоконя В.П., що передчасне згортання державного регулювання створення й функціонування ринкового середовища, різке послаблення державних контрольних функцій у забезпеченні матеріально-технічними ресурсами аграрного виробництва призвели до значного зниження його ефективності, витіснення власного товаровиробника з внутрішнього і зовнішнього ринків продовольства, загострення соціальної напруги на селі [14, с. 4].

Метою державного регулювання аграрного сектора є досягнення найбільш ефективного, стабільно-поступального економічного і соціального розвитку сільського господарства. У процесі такого регулювання здійснюється економічна підтримка аграрних підприємств з тим, щоб вони, по-перше, за нормального господарювання мали необхідний рівень доходності в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури, і, по-друге, були зацікавлені вести виробництво в такому обсязі й асортименті продукції та її якості, які вигідні споживачам і забезпечують соціальну стабільність суспільства.

Як слушно зауважив В. Кредисов: "Набутий досвід ринкових перетворень доводить, що державна участь потрібна там і тоді, де і коли ринковий механізм не спроможний на належному рівні розв'язати проблеми суспільного відтворення. Тому вже з самого початку визначення стратегії перехідної економіки треба виявити не тільки переваги, але й недоліки цих двох систем господарювання — з тим, щоб нейтралізувати властиві для кожної з них недоліки й наростити переваги" [7, с. 50]. Як зазначають Богиня Д. та Волинський Г.: "У розвинутих країнах Заходу і Сходу склався двофакторний механізм регулювання економіки, що включає механізм ринкової конкуренції та механізм прямого державного регулювання. Останнє доповнює механізм ринку, а держава бере на себе ті функції, що не відповідають природі (виходять за рамки) механізму ринкової конкуренції або реалізуються ним неповно або надто повільно. Разом з тим держава забезпечує умови для оптимального функціонування цього механізму" [2, с. 12].

Андрійчук В.Г. наголошує на тому, що з усіх галузей народного господарства найбільш радикального і дійового державного регулювання та підтримки для нормального розвитку вимагає сільське господарство. Це зумовлено тим, що, по-перше, дана галузь є життєво необхідною в будь-якому суспільстві і розглядається як пріоритетна при обґрунтуванні перспектив соціально-економічного розвитку країни; по-друге, сільськогосподарське виробництво через існування короткострокової і довгострокової проблем не може ефективно розвиватися без стабілізуючого впливу держави [1].

На необхідності державного регулювання аграрного сектора наполягає і Кваша С.М.: "Державне втручання у розвиток аграрного сектора економіки є необхідним і воно нами вбачається на трьох рівнях: на першому — як підтримка виробника; на другому — як регулю-

вання ринку і на третьому — як стимулювання національного споживача" [6, с. 162].

На таку необхідність вказують і Саблук П.Т. та Лузан Ю.Я.: "...аграрний сектор вимагає від держави дієвих заходів з метою усунення деформацій на сучасному етапі..." [16, с. 3].

Поділяючи думку А.Г. Борща, вважаємо, що втручання держави в економічний механізм господарювання має бути позбавлений руйнівних наслідків, підпорядковуватися дії основних економічних законів і ґрунтуватися на таких основних принципах: справедливості по відношенню до різних організаційно-правових форм господарювання; системності та гнучкості щодо розв'язання економічних, соціальних та екологічних завдань; адекватності стану розвитку економіки; стабільності нормативно-законодавчого регулювання в сфері фінансово-кредитних відносин; послідовності щодо вибору економічних інструментів регулювання; гарантованості задекларованих обсягів бюджетного фінансування; підвищення ефективності виробництва та життєвого рівня сільського населення; контрольованості на всіх етапах розподілу й використання бюджетних коштів [3].

Державне регулювання аграрного сектора є складовою системи державного регулювання економіки країни в цілому. Проте, існує також досить широке трактування його сутності.

На думку Крупки Ю. М., державне регулювання аграрного сектора — це основана на законодавстві одна з форм державного впливу на агропромисловий комплекс України шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності суб'єктів аграрного господарювання з метою досягнення сільським господарством максимальної ефективності для задоволення потреби населення у продуктах харчування, а промисловості — у сировині [8].

За визначенням М. Латиніна, механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки — це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою певних форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч [10].

Крилов В.С. вважає, що державне регулювання стійкого розвитку АПК являє собою систему економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення сільського господарства з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і товарах народного споживання, вироблених із сільськогосподарської сировини. Роль держави полягає в тому, щоб за допомогою науково обґрунтованих форм, ме-

СКЛАДОВІ ОБ'ЄКТИВНОЇ НЕОБХІДНОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

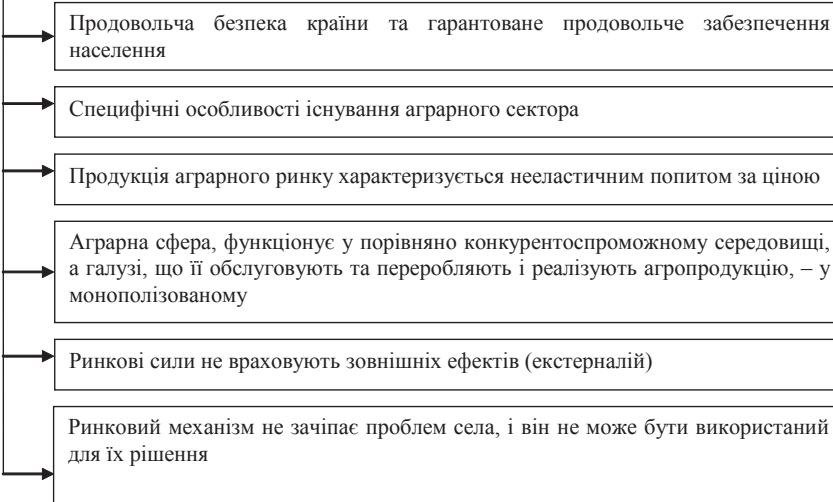

Рис. 1. Складові об'єктивної необхідності формування державою механізму регулювання аграрного сектора

тодів, важелів підготовки та перепідготовки кадрів створити сприятливе середовище для формування і стійкого відтворення ефективних суб'єктів ринкових відносин в АПК країни, її регіонах, підприємницьких структурах [9].

Державне регулювання агропромислового виробництва — це вплив держави на виробництво, переробку і реалізацію продукції, а також на виробничо-технічне забезпечення сільськогосподарського виробництва. Державне регулювання передбачає юридичну, організаційну, соціальну та іншу діяльність державних органів, направлену на створення умов для продовольчої безпеки країни, підвищення суспільного добробуту" [12, с. 28].

У своїй праці В. Андрійчук зазначає, що "... державне регулювання — це система економічних, фінансових, юридично-правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою з метою забезпечення ефективного і стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами [1, с. 594].

На погляд Діброва А.Д., під державним регулюванням сільськогосподарського виробництва необхідно розуміти опосередкований цілеспрямований управлінський вплив на процеси відтворення в галузі з метою забезпечення реалізації цілей державної аграрної політики [5, с. 45].

Механізм державного регулювання аграрного сектору спільно з механізмом ринкового саморегулювання та корпоративною планованістю є складовою частиною господарського механізму, який відповідно до "Економічного енциклопедичного словника" — система управління народним господарством шляхом використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також розвитку людини та узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства. У разі

оптимального поєднання цих механізмів і властивих їх форм, методів і важелів виникає новий синергійний ефект, унаслідок чого створюється можливість плано-мірного та пропорційного розвитку народного гос-подарства" [13, с. 133].

Погоджуємося з думкою О.Г. Шпикуляка, що розв'язання проблем аграрного сектора неможливе без посилення ролі держави у цьому процесі, але це не повинні бути заходи адміністрування, необхідно зосередити зусилля на розробці та впровадженні ринкових регуляторних заходів. Втручання державних інститутів у ринковий процес має здійснюватися з обов'язковим дотриманням конкурентних принципів економічної взаємодії [18, с. 127].

На основі сформульованих визначень відмітимо, що державне регулювання аграрного сектора економіки здійснюється у вигляді комплексу заходів в аграрному секторі у вигляді економічного впливу держави на процеси виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства з метою збереження продовольчої безпеки країни та її регіонів, стабілізації агропромислового виробництва та подолання галузевих диспропорцій.

Від успішного розв'язання проблем економічного, соціального та екологічного розвитку аграрного сектора як пріоритетного сектора економіки країни значною мірою залежить розвиток інших галузей національного господарства, продовольча безпека країни, нарощування виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення її конкурентоспроможності, підвищення продуктивності праці та ефективності аграрного виробництва; фінансове забезпечення потреб країни; формування внутрішнього і зовнішнього ринків підвищення добробуту країни.

На нашу думку, можемо виділити наступні складові об'єктивної необхідності формування державою механізму регулювання аграрного сектора (рис. 1).

ВИСНОВКИ

У контексті удосконалення категоріального апарату пропонується таке визначення державного регулювання аграрного сектора — як сукупність методів, форм, інструментів реалізації стратегії розвитку держави щодо виконання вимог СОТ на різних рівнях управління: об'єднання підприємств, суміжних галузей, регіональному та національному з пріоритетом забезпечення стійкого розвитку аграрного сектора.

Підсумовуючи вищенаведене, відмітимо, що державне втручання не повинно виходити за рамки, коли порушуються принципи ринкового господарювання, вільного підприємництва. На нашу думку, в розвитку економіки держава покликана коригувати ті недоліки, які властиві ринковому механізму.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук — [2-ге вид.]. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Богиня Д. Державне регулювання перехідних процесів / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка України. — 1999. — № 5. — С. 12—21.
3. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектора в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борщ // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 111—117.
4. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Джон Гэлбрейт. — М.: Директмедиа Паблшинг, 2007. — 347 с.
5. Діброва А.Д. Удосконалення державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні / А.Д. Діброва // Економіка АПК. — 2009. — № 7. — С. 44—48.
6. Кваша С.М. Напрями удосконалення механізмів формування ринкової рівноваги на ринках сільськогосподарської продукції / С.М. Кваша // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 161—167.
7. Кредисов В. Держава і ринок: необхідність взаємодії у перехідній економіці / В. Кредисов // Економіка України. — 2002. — № 2. — С. 50—57.
8. Крупка Ю. М. Аграрне право України: [підручник] / Ю.М. Крупка [Електронний ресурс] — Режим доступу: — <http://books.br.com.ua/themes/7/22>
9. Крылов В.С. Государственное регулирование агропромышленного производства — объективное требование рыночной экономики / В.С. Крылов // Достижения науки и техники АПК. — 2002. — № 4. — С. 2—7.
10. Латинін М.А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України / М.А. Латинін // Державне управління: теорія та практика — 2005. — №2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>.
11. Макаренко П.М. До напрямів теоретичних досліджень ринкового розвитку економіки сільського господарства / П.М. Макаренко // Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 48—52.
12. Моисеев В.Е. Теория государственного регулирования сельского хозяйства / В.Е. Моисеев // Государственное регулирование сельского хозяйства: концепции, механизмы, эффективность. — М.: Энциклопедия российских деревень, 2005. — С. 28.
13. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. — Т. 1. — Л.: Світ, 2005. — 616.
14. Рябоконь В.П. Соціально-економічна сутність аграрної політики та шляхи її реалізації / В.П. Рябоконь // Економіка АПК. — 2011. — № 6 — С. 3—9.
15. Саблук П.Т. Концептуальні аспекти модернізації аграрного виробництва та розвитку сільських територій в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2010. — № 8. — С. 3—10.
16. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2011. — № 5 — С. 3—17.
17. Цибок В.О. Організаційно-економічний механізм державного регулювання АПК в умовах фінансової кризи / В.О. Цибок // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 22—25.
18. Шпикуляк О.Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2009. — № 7. — С. 120—128.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2013 р.